

PERSPECTIEF

NIEUW

PERSPECTIEF

NIEUW

PERSPECTIEF

NIEUW

PERSPECTIEF

NIEUW

PERSPECTIEF

NIEUW

PERSPECTIEF

CDA christen
democratisch
appèl

NIEUW PERSPECTIEF

In deze brochure zijn opgenomen de teksten van redevoeringen, gehouden op het derde CDA-Congres van zaterdag 10 december 1977 te Amsterdam.

Voorts zijn in de vorm van bijlagen opgenomen de teksten van enkele uitspraken, gedaan op dit Congres.

'n Nieuw Perspectief

prof. dr. P.A.J.M. Steenkamp,
voorzitter CDA

Om de eenheid van het CDA

mr. W. Aantjes,
waarnemend fractievoorzitter

Resoluties CDA-Congres

uitgave:

CDA

Postbus 85676, Den Haag

Inhoudsopgave

Toespraken voor het CDA-Congres van 10 december 1977:	pagina
— 'Een nieuw perspectief', openingstoespraak van prof.dr. P.A.J.M. Steenkamp, voorzitter CDA	3
— 'De eenheid van het CDA', toespraak van mr. W. Aantjes, waarnemend fractievoorzitter van de CDA-Tweede Kamerfractie	12
Bijlagen:	
— CDA-Congres over kabinetsformatie	23
— CDA-Congres over Chili	23
— CDA-Congres over christen-democratische werknemers	24

Uitgave: Christen Democratisch Appèl
Dr. Kuiperstraat 3 (postbus 85676)
's-Gravenhage

tel. 070 - 46 52 22/64 79 40
postgirorekening: 137000

Eindredactie: drs. C. Bremmer
mr. J.W.R. de Savornin Lohman

Foto's: Nick Morelis, Capelle a/d IJssel
Vormgeving en druk: Spotlight Repro Service BV

'n Nieuw perspectief

Openingstoespraak door Prof. dr. P.A.J.M. Steenkamp, voorzitter CDA, op het Congres van 10 december 1977 te Amsterdam.

Op 5 november aanvaarde het Algemeen Bestuur van het CDA unaniem de nota over de organisatie getiteld 'van Federatie naar Fusie'. Waarom dit besluit nu?

Omdat wij een taakstelling en marsroute in een planningmodel met data wilden vastleggen en opdat wij daardoor meer tijd zouden krijgen voor politieke en ideologische discussies. Het Algemeen Bestuur nieuwe stijl zal meer dan tot nu toe aandacht gaan besteden aan de politieke strategie.

Fusie CDA

Op 1 januari 1979 moeten de secretariaten van de vier organisaties en eventueel de wetenschappelijke instituten in één pand gehuisvest zijn. Voor het CDA is de lijn van evangelie naar politiek van vitale betekenis en de concretisering van deze relatie vraagt permanente bezinning en vernieuwing. Wij moeten ook de discussie afronden over de vraag hoe

wij gestalte moeten en kunnen geven aan het functioneren en de herkenbaarheid van onze grondslag voor het politieke handelen.

Een speciale commissie onder leiding van Otto van Verschuer zal zich daarop beraden en zich zetten aan een nadere concretisering van bedoelde relatie. Politieke en organisatorische éénwording moeten hand in hand gaan en de gedachtenwisseling over de relatie grondslag en politiek moet voldoende zijn afgerond. Als beide wensen vervuld zullen worden — en dat zal gebeuren — dan start de besluitvormings-procedure met betrekking tot de fusie in de drie partijen. De volledige fusie treedt dan in werking op 1 juni 1980.

Ik herhaal die datum omdat er ook bij ons sommige mensen zijn die aan de haalbaarheid daarvan ernstig twifelen.

Vele buitenstaanders geloven er niet in, maar dat is voor ons geen nieuws.

Als de wensen vervuld zijn dan gaat de fusie door. Noteert u 1 juni 1980. Er zijn er velen die die datum rijkelijk laat vinden, met name onze 15.000 rechtstreekse leden. Zij zijn erg ongeduldig, omdat hun positie als onbevredigend wordt ervaren, daar zij onvoldoende bij het werk van het CDA worden betrokken. Alleen binnen de fusie kan de positie van de rechtstreekse leden geheel gelijkwaardig zijn. Tussentijds zullen wij een aantal maatregelen nemen om de communicatiestructuur en de participatiemogelijkheden te verbeteren.

Ik kan echter niet veel beloven, omdat wij samen deze onvolmaakte structuur moeten accepteren tot 1980 toe.

De wetenschappelijke bureaus werken nauw samen; de organisatie van provincie- en gemeentebestuurders werkt per 1 januari a.s. alsof zij één fusie tot stand hebben gebracht. Zij hebben een eigen blad 'Bestuursforum' waar ik als CDA-voorzitter razend jaloers op kan zijn.

Ik wijs u ook op het werk van het Vrouwenberaad en op onze CDJA, onze jongeren, die overal een grote activiteit ontplooiën. In alle delen van het land worden de jongeren CDJA-groepen opgericht. Het Appèl heeft ook hen geraakt.

Het doel is echter niet de organisatie; organisatie is slechts een middel, al lijkt dat wel eens anders als ik kijk naar de tijd die wij eraan besteden. Het doel blijft het uitdragen en het inplanten van de CDA-idealën en die

Verkiezingen 25 mei 1977

ook verwerkelijken via de politieke weg.

Een jaar geleden, op ons vorige congres, startten wij onze verkiezings-campagne naar 25 mei toe. De uitvoerige cijferopstellingen maken duidelijk dat het overgrote deel van de drie CDA-partijen met ons de grote stap heeft gezet en dat daarnaast vele anderen zich in onze idealen hebben herkend. Dat is een reden tot dankbaarheid met name aan drie categorieën van mensen. Dankbaarheid aan de door mij zojuist bedoelden die ons trouw bleven en die ons hun vertrouwen gaven. Meer dan 2,5 miljoen kiezers.

Dankbaarheid in de tweede categorie jegens ons kader dat onvermoeid op pad is geweest. Ons kader dat zich inzette, initiatieven nam om iedereen te bereiken en zij hebben de opdracht inderdaad als een uitdaging opgepakt. Zij hebben samengewerkt als ARP, CHU, KVP en rechtstreekse leden alsof zij al jarenlang samenwerkten in één partijverband.

Ik sprak over drie categorieën die onze verkiezingen hebben gemaakt en waaraan wij zoveel dank verschuldigd zijn. De kiezers, ons kader. Wel de derde categorie tenslotte bestaat uit één man, uit één mens en dat is Dries van Agt.

CDA hebben zich verstoten aan het applaus en de hulde die wij hem gaven op ons vorige congres. Ons hartelijk en herhaalde applaus van toen is inmiddels gevolgd door een ongekende hetze tegen Van Agt persoonlijk. Sinds de bevrijding is geen enkele politicus zo bar en boos bejegend, maar Dries van Agt is staande gebleven. Hij was, hij is en hij blijft onze eerste christen-democraat.

Onware verhalen

Het CDA en een aantal van ons hebben reeds veel geleden onder onware verhalen, mythevorming en valse theorieën. Langzaam, heel geleidelijk wordt nu de complottheorie ingespoten. In de laatste tien dagen gaat dat versneld door. Ik zal u de citaten besparen. Het komt hierop neer: wij zouden nooit een coalitie met de Partij van de Arbeid hebben gewenst. Dat is onjuist, onwaar en gelogen. Wij hebben een half jaar met de Partij van de Arbeid onderhandeld. Ons Algemeen Bestuur heeft die lijn herhaaldelijk unaniem bevestigd. Er waren vier examen-eisen. Wij hebben er toch het eerst over gepraat. Wij hebben programmatisch volstreekte overeenstemming bereikt en daarover kon de Partij van de Arbeid zeer tevreden zijn. Wij hebben formateurs en informateurs opgeroepen vanuit alle windstreken om de zaak te redden. Ik heb nog nooit zo'n toppunt van vrijgevigheid meegemaakt als het CDA ten toon spreidde. Wij zouden eigenlijk op korte termijn nog eens uitvoerig moeten aantonen waartoe wij allemaal wel bereid zijn geweest. Tot het laatste ogenblik heeft een aantal van ons — en ik hoor daar zelf ook bij geprobeerd de gewenste coalitie te redden. Zozeer, en ik biecht u dat eerlijk op, dat het me soms zelfs tegen de borst stuitte en ik mezelf moest vermennen om ook een andere barrière maar weer te nemen.

De Partij van de Arbeid hecht terecht grote waarde aan inspraak en politieke democratie, zij wijst telkens op de verkiezingsuitslag. Dat is terecht.

Welnu, wij hadden onze top-vier: Van Agt, Aantjes, Kruisinga en Andriessen. Die stonden niet toevallig boven aan onze lijst. Dat was opzet. Daaraan was breed overleg voorafgegaan, want zij waren onze herkenbare mensen. Als wij veel stemmen hebben vergaard, ook veel voorkeurstemmen, dan is dat voor een groot stuk aan onze top-vier te danken.

Zij waren en zijn nog onze eerste vier politici en daarom wensen wij die mensen ook in een parlementair kabinet. Dan komt er een voorstel van uitgeholde CDA ministersfuncties en versterkte PvdA-staatssecretarissen. Dat zijn christen-democratische zwerfkatten en socialistische waakhonden. Dat is de dwaasheid gekroond!

Is dat de verkiezingsuitslag? Is dat de kiezerswil waar de Partij van de Arbeid zes en een halve maand terecht mee schermde?

Verhouding PvdA - CDA

De laatste twee punten illustreerden de verstoorde verhouding, het wantrouwen en de vergiftigde sfeer tussen PvdA en CDA. Wat is de grondoorzaak van dit gebeuren?

Dat is het feit dat de Partij van de Arbeid al sinds de oprichting geen vrede kan hebben met het bestaan van één Christen Democratische Politieke Partij. De Partij van de Arbeid betwist ons bestaansrecht. Zij willen een tweepartijen-systeem met een gekozen Minister-President. Zij willen keuzedwang alleen tussen rechts en links. De Partij van de Arbeid vindt eigenlijk allang dat het CDA niet thuis hoort in het politieke krachtenveld en dat zij over de grens zouden moeten worden gezet. Als ongewenste vreemdelingen in de politiek, over de grens gezet door de Minister van Justitie, mits hij maar niet Dries van Agt heet.

Is er bij ons iemand die vindt dat de Partij van de Arbeid zou moeten worden opgeruimd of die zo spreekt en zo schrijft over de Partij van de Arbeid als een aantal socialisten over onze mensen en over onze organisatie doet?

Zolang de Partij van de Arbeid ons bestaansrecht niet erkent, zullen wij moties van Lammers, Acties van Reckman (tot die landdrost van de Markerwaard geworden is) trauma's van Schmelzer en Burger houden, maar dan ligt daar de grondoorzaak. Ondanks de samenwerking in het Kabinet Den Uyl, is die kloof niet overbrugd.

Als de complottheorie volstrekt onwaar en gelogen is, als de kloof blijft bestaan tussen Partij van de Arbeid en CDA over de gelijkwaardigheid en het bestaansrecht van een christelijke politieke partij, dan blijft de vraag na zes maanden: Waar lag de sleutel voor de oplossing?

Historisch moment

Twee weken geleden heeft premier Den Uyl in NRC-Handelsblad het volgende gezegd: 'Ik sta open voor kritiek, en ik ben steeds bezig met de vraag, of ik zo slecht geformeerd heb!' Den Uyl verwacht een antwoord. En terecht. Want hij was de sleutelfiguur in die kille lange zomer. Wim Aantjes heeft op de Arjos-vergadering Den Uyl punt voor punt uitstekend van repliek gediend, tot in details toe. Ik beperk mij derhalve nu tot één aspect.

Roosevelt werd midden in een zware economische crisis in 1933 president van de Verenigde Staten. Zijn eerste 100 dagen zijn legendarisch geworden en waren een breuk tén goede. Een moedig man. Wie van ons denkt in deze dagen niet vol bewondering en bewogenheid terug aan het optreden van President Sadat. Hij riskeerde zijn leven om een doorbraak te bereiken. Hij ging naar het Parlement van zijn vijanden, en dat is nog wat meer dan naar je eigen partij-congres te gaan. Een moedig man. Kijk, krachtig doorzetten, een gids durven zijn, aan het stuur staan, dát bewijst zijn waarde met name in tegenslag en stormtij. Dán worden idealisme en moed tegelijk gevraagd. Als velen geen uitweg zien, als anderen niet meer in een zaak geloven, dán gaat het erom de verbeeldingskracht op te brengen en door te stoten naar het einde van de tunnel.

Dán moet je de kansen grijpen die zich soms maar één keer voordoen, en nooit meer terugkomen, dan wordt er soms op je gewacht. Er worden in een formatie van beide kanten fouten gemaakt. Ja, zeker. Maar deze lange kille zomer was één historisch moment om een coalitie tot stand te brengen waar het CDA heel duidelijk openlijk en herhaaldelijk de voorkeur voor had uitgesproken. Om de brug te slaan voor een ruimere periode. Het spijt mij, het spijt mij oprecht te moeten vaststellen, dat Den Uyl, die gedreven en actieve man, toen de kans niet heeft gegrepen, hij faalde op een historisch moment. Den Uyl werd weggezogen, weg van

óns in de polarisatiebranding, die hij zelf mede heeft veroorzaakt. Voordat wij volgende week van elkaar afscheid nemen, wil ik mijn collega's van de PvdA nog één raad geven.

U heeft bij de Partij van de Arbeid de bekende economische doctorandus uit Buitenveldert, en een zéér bekwame politieke doctorandus in Ed van Thijn. Trekt U ook eens een doctorandus in de psychologie aan, die U kan vertellen hoe je met mensen moet omgaan, zelfs als dat je politieke tegenstanders zijn.

Vergist U zich niet, zeg ik tegen mijn collega's van de PvdA, U hebt bij goede vrienden diepere wonden geslagen dan U zelf nu veronderstelt. Onze tegenstanders hebben het voorspeld: er komt nooit één lijst. Onze tegenstanders hebben het voorspeld: er komt nooit één lijststrekker. Onze tegenstanders wisten het al: in de formatie zal het CDA scheuren. Dat is niet gebeurd.

Er zitten in onze CDA-fractie leden die afkomstig zijn uit verschillende politieke partijen, die tussen de 75 en 100 jaar bestaan. Zij moesten aan elkaar wennen in de meest cruciale periode in het politieke leven: namelijk bij een kabinetsformatie. Zij hebben tezamen een grote inzet laten zien, en ik wil hen gaarne daarvoor hulde brengen. Ook verschillen van opvatting zijn legitiem en zullen er blijven. En het eigen oordeel mag doorklinken.

Loyalisten

Ik ken de grote zorgen over de opstelling van de 7 CDA-fractieleiden. Wij hebben onze loyalisten. De Partij van de Arbeid heeft zijn royalisten. Ik wijs erop, dat voorbehoud in het verleden in eerdere fases van de kabinetsformatie ook door een aantal fractie-leden werd gemaakt. Ik erken dat, al heeft de opstelling nu andere politieke gevolgen. Ik heb van nabij de worsteling meegemaakt van loyalisten met hun persoonlijke verantwoordelijkheid en in hun solidariteit met het CDA.

Wij komen erdoor, als de loyaliteit ook echt het sleutelwoord blijft. Ik zal de 7 loyalisten gaarne aan die grondhouding van loyaliteit herinneren. Maar ik weet ook dat ze die herinnering eigenlijk niet nodig hebben. Echte zorgen liggen ergens anders.

In de gang van het Tweede Kamergebouw hangt een bordje: CDA-fractiekamer. Daar staat niet op: KVP-machtscentrum, ARP-voorhoede, CHU-kamerclub. Nee, de 49 fractieleiden zijn wel aangedragen door drie afzonderlijke partijen, maar zij werden gekozen op één CDA-lijst en zij zitten in één CDA-fractie. Niet meer en niet minder.

Wij hechten aan de verkiezingsuitslag. Welnu, de fractie is een CDA-fractie, en bestaat uit CDA-fractieleiden. Dan aanvaarden wij geen AR-of KVP-smaldeel. Geen CHU-vleugel. Dan bestaan er geen formateurs bij ons die alleen kunnen opereren naar de kant van de Partij van de Arbeid. Dan zijn er geen ministers die alleen met de VVD zouden willen samenwerken. Nee. Als we daaraan toegeven, dan maken we zelf een gespleten CDA. Dan ondermijnen we zelf onze eigen weg. En dat is in strijd met alles wat we tot nu toe hebben gezegd.

Een CDA dat zó zou doorgaan is ten dode opgeschreven, zelfs al op korte termijn. Dan behoeven wij niets te verwijten aan de publiciteitsmedia of aan politieke tegenstanders. Dan ligt de schuld geheel bij onszelf.

Nieuwe situatie

Er is nu een nieuwe situatie ontstaan. Velen onder ons hebben aarzelingen als zij kijken naar de verhouding in de Duitse Bondsrepubliek tussen de SPD en de CDU. Daar in Duitsland is CDU de natuurlijke tegenpool, de structurele antipode van het socialisme. En de CDU-leiders gaan daar ook prat op. Dat gevaar bedreigt ons ook. Morgen en overmorgen. Ik wil in deze nieuwe situatie gaarne een beroep doen op ons congres om ons niet in die situatie te laten manoevreren. Dat kan alleen als wij geheel onze eigen lijn volgen en onze eigen politieke inhoud ijken en herwaarderen.

Kabinet met de VVD

Het kabinet met de VVD is geen vluchtig avontuur, geen korte ontmoeting. Dat zou geen basis zijn om samen voor een parlementaire periode het land te gaan besturen. Den Haag is geen duiventil. En nu wij voor deze weg hebben gekozen, moeten wij onze steun geven, te meer daar een aantal onder de politieke moed hebben opgebracht om onder leiding van Dries van Agt deze moeilijke opdracht uit te voeren.

De christen-democraten zeggen een eigen stijl van politiek bedrijven te hebben. Daar gaan wij soms terecht prat op. Wel, tot die eigen stijl behoort ook dat je je coalitie-partner, en dat is nu de VVD, open tegemoet treedt, en door je handelwijze en taalgebruik de samenwerking niet blokkeert. De VVD is een constructieve partij en ik spreek graag het vertrouwen uit dat wij samen nieuwe wegen kunnen gaan en de problemen kunnen oplossen aan ons gehele volk ten zegen.

Inhoudelijke discussie

Wij zullen in de toekomst meer binnen het CDA het accent moeten verleggen naar de inhoudelijke discussie over politieke vraagstukken en onze ideologie. Ik wil dat met een enkel voorbeeld duidelijk maken.

Wij veroordelen begrijpelijkerwijze degenen, die in het verleden verkeerde wegen zijn gegaan. Hoe zullen wij later beoordeeld worden in onze verhouding tot de culturele minderheidsgroepen in ons eigen land. Surinamers, Antillianen, Zuid-Molukkers en buitenlandse werknemers. Wij willen ons doen kennen door specifieke aandacht en zorg voor de zwakkere in de samenleving. Wel, zeer vele van genoemde groepen behoren tot die zwakken in ons midden. Zij zijn onder ons. Wij stellen nu het beleidsplan op, wat wij kunnen doen op die plaatsen waar de belangen van deze mensen aan de orde moeten zijn. Het CDA moet zijn waar de brand is: overal en elke keer weer. Welnu, daar is de brand. Daar zijn mensen in nood, en wij mogen hen niet in de steek laten. Wij pretenderen een hervormingspartij te zijn. En op maatschappelijk terrein is er mede dankzij ons veel tot stand gebracht. Ja, maar op andere gebieden lijken wij het woord van Paulus: 'Toets alles, en behoudt het goede' weleens te vergeten.

Onze jonge generaties en zij niet alleen, willen die hervormingsgezindheid verder uitstrekken. Met name tot het terrein van de rechtsethiek. Wij

behoeven niet aan iedere eb- en vloedstroming toe te geven. Maar wij dienen ons toch wel af te vragen of ook hier een herwaardering niet hoog nodig is.

Daartoe zijn in het eerste deel van ons programma belangrijke aanzetten gegeven. En een goed voorbeeld is onze benadering van het drugsprobleem. Nieuwe generaties hebben een andere kijk op alternatieve samenlevingsvormen. Wél, die komen op onze weg. En struisvogels horen in het CDA niet thuis. Zijn de gevestigde ideeën altijd wel juist? De herwaardering in deze — ook binnen de kerken — toont het tegendeel aan. En een discussie daaromtrent is binnen het CDA dringend noodzakelijk. Dringend noodzakelijk ook de discussie door te zetten over oorlog en vrede.

Velen van ons worstelen met die problematiek. En eigenlijk zou dat het geval moeten zijn bij ieder van ons. Wij weten dat wij iedere dag weer opnieuw moeten leven in de schaduw van de kernbommen en met een evenwicht van afschrikking. Christen-democraten zouden geen knip voor hun neus waard zijn als ze zich daar niet intensief mee bezig zouden houden. En bezig zouden blijven met mogelijke alternatieven.

Wij hebben in Nederland op sociaal-economisch terrein op een aantal punten een toppositie bereikt in de westelijke wereld. Als we dit dankbaar erkennen, dan moeten we wel weten dat christen-democraten sinds 80 jaar onafgebroken regeringsverantwoordelijkheid hebben gedragen. Het is echt niet bij Talma en Aalberse gebleven.

De vraag is nu: hoe behouden wij in een gestuurde economie, gestuurd omwille van de selectieve groei, de inkomensverhoudingen, de werkgelegenheid, het milieu, de grondstoffen en de ontwikkelingslanden, hoe behouden wij in zo'n economie ook de voordelen van decentralisatie, van een stukje vrijheid én de zo vitale vrije organisatie van werknemers en ondernemers: pijlers van onze maatschappelijke orde.

In onze kring is volop de discussie aan de gang rond de economische orde, rond de juiste inkomensverdeling, over de vraag hoeveel offers wij van actieven kunnen vragen voor degenen die uitgeschakeld zijn uit het arbeidsproces. Wij stellen ons voor om deze zaak uit te diepen op zomerconferenties en in een verbreed Algemeen Bestuur.

Loket-democratie

Als een man kapot loopt tegen de loket-democratie in de Kafka-maatschappij, als een mens stuk gaat in een maatschappelijke orde die hem geen bestaan kan geven of hem niet wil erkennen in zijn diepste waarden, dan wordt hij ofwel afgestoten naar de randen van ons democratisch bestel waar zich autoritaire groepen bevinden, ofwel hij grijpt in wanhoop naar geweldsmiddelen, die wel een begin, maar geen einde, wel een ingang maar geen uitgang hebben. Symptoombestrijding is onvoldoende.

Nee, dichtgeslibde kanalen moeten open, en vooral — en dat moet ons aanspreken — de verantwoordelijkheid moet in feite de centrale norm in onze structuren worden. Velen leven in een mentaliteit die ik zou kunnen aanduiden met een variatie op het woord van Lodewijk XIV: 'De staat dat

ben ik niet'. De overheid is geen groep naast allerlei andere instanties en organen. De overheid moet het recht bestellen en zij heeft rechten die geen ander land heeft. Zij is de representant van de publieke rechtsgemeenschap. O, ja. Maar dan moeten we dat ook mogelijk maken, anders blijft zij wat zij voor velen aan de rand van ons bestel is: een vijandige macht. Het symbool van structureel geweld, ofwel de speelbal van machtsgroeperingen. Saboterende minderheidsgroepen ondermijnen de overheid, en vreten de gezagsuitoefening weg. Dat is duidelijk. Maar zulks is ook het geval bij de fatale Kafka-maatschappij, bij die maatschappelijke orde, waar vervreemding in plaats van verantwoordelijkheid kenmerk geworden is. Wel nu, als wij het eerste verwerpen, dan moeten wij ook het tweede willen erkennen.

Als we daar niet uitkomen, als we niet willen sleutelen aan onze beslissingsprocedures en onze besluitvorming, als het ons niet lukt om talloze legitieme en waardevolle actiegroepen een plaats in onze politieke orde te geven, als we evident onrecht laten voortbestaan op de terreinen van vermogen, inkomen, cultuurgoederen en macht, dichtbij en veraf, dan zal de machinerie van onze democratische orde onvoldoende blijken en dan zal er een levensgevaarlijk verschil blijven bestaan over de spelregels waaraan wij allen gebonden zijn.

Nieuwe impuls

2 { In een tijd dat in ons land de oecumene tot stilstand lijkt te zijn gekomen; in een tijd dat het christelijk organisatieleven teruggedrongen lijkt te worden tot op een bruggehoofd: in die tijd willen wij een nieuwe impuls geven met ons CDA: een CDA dat niet de optelsom van drie bestaande partijen mag zijn. Niet een verzameling van vleugels. Geen links-rechts groeperingen, bijeengehouden door enkele krammen. Als we dat wel zouden worden, dan is het CDA niet gelukt, en dan hebben wij gefaald om samen gestalte te geven aan de evangelische inspiratie in onze organisatie.

Evangelische inspiratie

Die evangelische inspiratie — en ik herinner U aan de twee citaten waarmee ik dit congres opende — die duidt een mentaliteit aan, en die vraagt van ons onverbidelijke keuze. Ja, die keuze, die moet er zijn. Daar ga ik vanuit. Anders sta ik aan het hoofd van de verkeerde partij. Dáár liggen onze normen, en die normen moeten we hard maken, in kabinet en Kamer, ten opzichte van onze regeringspartner en ten opzichte van de oppositie. Dát is de taak van onze bewindslieden en Kamerleden. Dát wordt de toetsingsgrond, en dáárop moeten zij aanspreekbaar zijn. Verandering van politieke bondgenoten: ja; maar je onttrekken aan de gebiedende kracht van die opdracht: nee!

Als velen, vooral jonge mensen, vandaag de kerken vaarwel zeggen, behouden ze toch het authentieke en het diepe verlangen naar een samenleving die recht doet aan de ontrechten, die geneest wat gewond is, die verwarmt wat koud is, die lichtsignalen geeft aan de werklozen, de machtelozen en de uitgestotenen. Vroeger stemden tallozen een christelijke partij, omdat de ouders het deden, of vanwege tradities. En

de sociale omgeving was daartoe zelfs een stimulan. Maar de tijden zijn veranderd. Nu helpt de omgeving je juist niet meer en het lijkt tegen de stroom in-roeien te zijn. We moeten veel meer dan vroeger onze ideeën elke dag weer waarmaken en mensen veroveren voor onze idealen. Dat is een lange weg. Zo moeizaam en soms zo teleurstellend. Maar wij hebben een perspectief als wij het zelf willen. Wij bieden een nieuw perspectief als we onszelf inzetten. We geloven in een perspectief als we ons de belofte en de opdracht uit Jeremia herinneren:

'Als ge Mij zoekt, met heel Uw hart zoekt, dan zult ge Me vinden, ja, dan zal Ik Mij door u laten vinden'.

Als ge Mij zoekt.

Dát is de belofte van Degene die aan het begin en het einde van ons leven staat. Als ge Mij zoekt. Dat is óók de opdracht naar onze medemensen, de gehavenden, de weerlozen, de ontrechten, die op ons wachten en die door ons worden herkend als de beelddragere van God.

Om de eenheid van het CDA

Toespraak door Mr. W. Aantjes, waarnemend fractievoorzitter van de CDA-Tweede Kamerfractie, op het Congres van 10 december 1977 te Amsterdam.

Er zijn op dit moment twee redenen tot teleurstelling. Allereerst vanwege het feit dat Van Agt hier niet staat. Maar zijn taak als door de Koningin benoemde formateur laat niet toe dat hij zich hier nu verantwoordt. En het CDA is niet een partij, waarin politici zich onder alle omstandigheden allereerst voor hun eigen partijcongres moeten verantwoorden. Een tweede teleurstelling zal wellicht voor menigeen zijn dat ik hier wel sta. Maar in feite staan we hier geen van tweeën en staat hier slechts

* Toelichting

Oorspronkelijk zou Mr. A.A.M. van Agt aan het Congres verantwoording afleggen van het gevoerde beleid van de CDA-Tweede Kamerfractie. De heer Van Agt werd echter enkele dagen vóór het Congres door H.M. de Koningin tot formateur benoemd. Mr. W. Aantjes, waarnemend voorzitter van de CDA-fractie, verving de heer Van Agt op het Congres bij het verantwoording afleggen van het gevoerde beleid.

Inmiddels is op 20 december 1977 de heer Aantjes door de CDA-fractie gekozen tot haar voorzitter.

De heer Van Agt is sinds 19 december 1977 minister-president.

degene, hoe hij ook heet, die op dit moment als voorzitter van de fractie fungeert.

Mislukken kabinetsformatie

Morgen de 200-ste dag van de kabinetsformatie. Een formatie volgend op een verkiezingsuitslag die duidelijker dan ooit een aanwijzing bevatte in welke richting de oplossing moest worden gezocht. De door het CDA vóór de verkiezingen vastgestelde criteria, waaraan het resultaat zou moeten worden getoetst, pasten daar uitstekend bij. De mogelijkheid leek aanwezig om een coalitie tot stand te brengen die aan al onze criteria zonder in- of uitlegkunde zou beantwoorden: een kabinet met een program waarin wij 'Niet bij brood alleen' zouden kunnen herkennen, steunend op een ruime parlementaire meerderheid, recht doende aan de verkiezingsuitslag, en van een politieke samenstelling die het meest in staat geacht moet worden de actuele problemen het hoofd te bieden.

Omdat dit zo duidelijk was, is het zes maanden lang geprobeerd. Aan de kiezers heeft het werkelijk niet gelegen. Aan wie dan wel? Het is natuurlijk voor elk der betrokken partijen moeilijk die vraag objectief te beantwoorden, zeker voor eigen publiek.

Het is gemakkelijk te zeggen, dat waar er twee kijden, er ook wel twee schuld zullen hebben. Dit is ook zo en het is niet zo moeilijk aan beide kanten een aantal fouten aan te wijzen die tot de mislukking hebben bijgedragen. Maar hoe meer afstand wij krijgen, hoe meer het erop aan komt hoofdoorzaken van incidentele fouten te onderscheiden.

Wat betreft die hoofdoorzaken springen er twee dingen uit. De eerste is de zogenaamde meerderheidsstrategie van de PvdA. De tweede is het weren van Van Agt van Justitie.

Meerderheidsstrategie PvdA

De PvdA heeft tien jaar lang volgens de lijnen van twee strategieën geopereerd. Eén als oppositie en één als regeringspartij.

In de periode waarin de PvdA in de oppositie was, heeft zij geopereerd vanuit de polarisatie-filosofie en het conflictmodel. Dit heeft geleid tot vervreemding, verharding, verkettering, extremisering en tot vrijwel uitzichtloze politieke impasses.

Teneinde die impasse te doorbreken moest er een daad worden gesteld. Die daad is toen gesteld door KVP en ARP door het aanvaarden van een positie in het kabinet welke inging tegen de regels van het op evenredige vertegenwoordiging gebaseerde parlementair-democratische stelsel zoals dit in Nederland geldt. Ik zeg niet dat het óndemocratisch was. Dan zouden we het niet hebben gedaan. Ik zeg wel dat het een afwijking was van ons Nederlandse geldende parlementair democratische stelsel. Zó is het kabinet-Den Uyl er gekomen.

Toen de PvdA weer in de regering kwam, werden polarisatie-filosofie en conflictmodel vervangen door de meerderheidsstrategie, het overheersingsmodel. Deze strategie heeft ook de kabinetsformatie beheerst. Daaraan toegeven zou hebben betekend dat de incidentele verhou-

dingen uit het eerste kabinet-Den Uyl structureel zouden worden gemaakt in een tweede kabinet-Den Uyl. De stap die ARP en KVP in 1973 ter doorbreking van de impasse hebben gezet, zou dan niet worden gebruikt om in 1977 de onderlinge verhoudingen te normaliseren maar om ze te continueren.

Dit is de fundamentele botsing tussen de doelstellingen van de PvdA en het CDA die de eerste formatie-fase heeft beheerst en uiteindelijk tot een mislukking ervan heeft geleid.

Ook van deze meerderheidsstrategie zeg ik niet dat zij ondemocratisch in zichzelf is, maar wel dat zij de parlementaire democratie zoals wij die in Nederland kennen (namelijk gebaseerd op evenredige vertegenwoordiging en het uitsluitend bestaan van minderheidspartijen) onwerkbaar maakt. Hoewel niet ondemocratisch in zichzelf werkt deze strategie in onze situatie op deze wijze wel ondemocratisch uit.

Deze opstelling van de PvdA heeft ook iets te maken met spanningen binnen die partij zelf. Enerzijds is er de stroming die een reële politieke coalitie met partners wil zonder overwicht tegen de verhoudingen in. Anderzijds is er de stroming die wel met anderen wil samenwerken mits met een overheersende positie voor de PvdA. Zij maakt geen principële keus tussen beide stromingen maar tracht voortdurend de twee stromingen te verenigen en een zeker evenwicht tussen beide teweeg te brengen.

Dit heeft geresulteerd in een formatiebeleid dat wel gericht was op een coalitie met het CDA mits daarin een overwicht voor de PvdA gewaarborgd zou zijn, hetzij door de getalsmatige verhoudingen hetzij door het aanleggen van verschillende maatstaven voor de eigen bewindslieden en die van de regeringspartner. Vandaar bijvoorbeeld dat Van Agt wel als minister van Justitie aanvaardbaar was in de 8-7-1 formule maar niet in de 7-7-x formule. Dit is niet zo willekeurig als het op het eerste gezicht lijkt. Het houdt regelrecht verband met de formatie-strategie.

Het is een strategie die de door de kiezers duidelijk gewilde indeling in drie grote politieke hoofdstromingen miskent. Daardoor ontbrak het bij de PvdA aan werkelijke bereidheid tot een echte coalitievorming. Wij verlangden geen samenwerking op basis van de mathematiek. Wij wilden een echte politieke coalitie. Een coalitie, niet van tot elkaar veroordeelde politieke vijanden, maar van op elkaar aangewezen politieke bondgenoten. Een echte politieke coalitie met inachtneming van de door kiezers bepaalde krachtsverhoudingen. Een politieke coalitie van twee politieke stromingen, niet van één politieke stroming met geballoteerde personen uit een andere politieke stroming. Een politieke coalitie waarin niet de mensen, niet de posities, maar het beleid primair zou zijn.

De formatie-fase met de PvdA is in wezen gekenmerkt door een strijd om de macht tegenover een strijd om het beleid.

Van Agt niet op Justitie

Het is niet mijn bedoeling de gehele lijdensgeschiedenis thans na te gaan. Je kunt echter niet een samenwerkings met een andere partij willen en tegelijkertijd drie van de vier eerste vertegenwoordigers tot

ongewenste vreemdelingen in de coalitie verklaren. De eerste man wel in het kabinet maar niet op Justitie, hoewel hij in kabinet-Den Uyl vier jaar lang die post heeft beheerd. De derde man wel in het kabinet maar niet als nummer vier er ook in zit. De vierde man mag (mits zonder nummer drie) overal in het kabinet behalve op de post waarvoor hij wordt voorgedragen. En nummer twee wordt ongeloofwaardig als hij niet bewerkstelligt dat het CDA ten aanzien van de nummers één, twee en vier de PvdA-lijn volgt. Andriessen niet aanvaardbaar vanwege zijn opstelling ná 25 mei 1977, Kruisinga niet vanwege zijn houding vóór 25 mei 1977.

Van al deze veto's in de personele sfeer raakte ons die met betrekking tot Van Agt het meest. Wie met een andere politieke partij wil samenwerken dient in elk geval de eerste exponent van die partij ten volle te accepteren. Dan kan het met de anderen wel iets meer lijden.

Den Uyl heeft twee redenen aangevoerd waarom Van Agt niet op Justitie kon terugkeren. In de eerste plaats was dit de sleutelpositie die Justitie inneemt bij de hervormingsvoorstellen. Dit is een drogreden, aangezien bij de formatie de hervormingsvoorstellen (bij voorrang overeenkomstig de wens van de PvdA) waren geregeld. Dit akkoord was juist getroffen om mogelijke moeilijkheden later in het kabinet te voorkomen. Als tweede reden noemde Den Uyl een sterke polarisatie die zich in het algemeen onwaar, want de werkelijke reden was de abortus met op de achtergrond Bloemenhove. Als Den Uyl zegt dat zich rond de minister van Justitie een sterke polarisatie heeft voltrokken, dan moet in de eerste plaats de vraag gesteld worden wie deze polarisatie heeft veroorzaakt en voortdurend heeft aangewakkerd. Dat is de PvdA geweest en dan gaat het niet aan om dat als een argument tegen de minister zelf aan te voeren. Voorts heeft zich in de afgelopen jaren een minstens zo sterke polarisatie voltrokken rond Den Uyl zelf. Desondanks waren wij bereid de consequenties van de verkiezingsuitslag te aanvaarden en te accepteren dat de eerste man van de PvdA opnieuw minister-president zou worden. Dit zijn de hoofdoorzaken. Daarmee heb ik onze schuld aan de mislukking niet uitgesloten. Die is er ook en wij moeten ook de hand in eigen boezem willen steken.

Interne CDA-problematiek

Zo heeft gedurende deze gehele fase een interne CDA-problematiek mede de formatie beheerst. De indruk is niet vermeden kunnen worden dat er in iedere variant voor elk van de zogenaamde top-vier een goed onderkomen gewaarborgd zou moeten zijn. Daar valt trouwens niet alleen negatief over te oordelen. Er spreekt ook een te waarden loyaliteit uit, want zij zijn de mensen waar elk van de samenstellende delen van het CDA zich het meest door gepresenteerd acht. Het is echter wel een complicerende factor geweest.

Ook het afwijzen van het laatste voorstel van formateur Den Uyl wordt door sommigen als een fout onzerzijds gezien. Dit was in een stadium, waarin er overeenstemming was over het program, over de zetelverdeling en vrijwel geheel over de zetelbezetting. Maar ook dit mag niet geïsoleerd worden gezien. Men kan daarbij niet voorbij zien aan al de varianten die Van Agt in de laatste fase nog heeft aangedragen, en

evenmin aan het toen nog lang niet uit de weg geruimde obstakel van de waakhondfunctie van socialistische staatssecretarissen bij christen-democratische ministers.

Misschien zegt iemand dat in het licht van de actualiteit deze gehele geschiedenis niet meer zo interessant is. Dat zou een vergissing zijn, want ik ben ervan overtuigd dat deze geschiedenis het volgende kabinet — welk dat ook zal zijn — vier jaar lang zal achtervolgen. En zelf zullen wij de kennis van de feiten vier jaar lang hard nodig hebben. Wij hebben de coalitie gezocht niet als tot elkaar veroordeelde vijanden, maar als op elkaar aangewezen bondgenoten. en dit verschil in benadering van de samenwerking blijft de hoofdoorzaak van de mislukking. Den Uyl heeft gezegd dat een CDA-VVD-kabinet niet het kabinet is om de grote maatschappelijke vraagstukken aan te pakken. Dat vonden wij ook. Dat vond Van Agt ook.

Lanser had het grootste gelijk van de wereld toen hij zei dat CDA en PvdA op elkaar waren aangewezen, niet alleen vanwege de verkiezingsuitslag, maar ook vanwege de enorme problemen. Van daaruit hebben wij als fractie ook zes maanden lang gewerkt. Maar de PvdA heeft dit niet opgepakt om een echte coalitie met het CDA te sluiten. Zij heeft onze uitgesproken voorkeur voor een kabinet met de PvdA niet opgepakt om ons de hand te schudden, maar om ons de duimschroeven aan te zetten, om er ons mee onder druk te zetten, bijna mee te chanteren: 'Ga anders maar met de VVD praten'!

Parool-redacteur Van Wijnen heeft geschreven: 'De PvdA heeft alleen op haar vijanden gelet. Zij had meer op haar vrienden moeten letten'. Nu maakt de PvdA zichzelf verwijten voor al die fouten, waarvoor die vrienden haar een half jaar lang hebben gewaarschuwd. Dan moet zij nu niet jammeren. Tot karakter in de politiek behoort ook, zélf de risico's van je eigen fouten dragen.

Ons is in het verleden vaak verweten PvdA en VVD tegen elkaar te hebben uitgespeeld. Dit kan nu in elk geval niet worden gezegd. Als er van tegen elkaar uitspelen sprake is, dan door de PvdA, die eerst steeds riep: 'Ga maar met de VVD praten', en pas toen dit dreigde te slagen, bereid was alle eisen te laten vallen. Het is als met een werkgever die zijn werknemer eerst alle redelijke verlangens onthoudt, maar ze plotseling wil inwilligen als deze een andere baas heeft gevonden. Een beetje bouwvakarbeider met karakter leent zich daar niet voor.

CDA - VVD

Nadat deze fase definitief was afgesloten, resteerde nog slechts als parlementair meerderheidskabinet, hoe krap ook, een CDA-VVD coalitie. De fractie heeft vrijwel unaniem die mogelijkheid in het advies opgenomen. Wie zegt dat dit niet serieus gemeend kan zijn door wie niet het getroffen akkoord voor zijn rekening meent te kunnen nemen trekt de goede trouw in twijfel. Dit is pas goed het breekijzer in het CDA zetten. De bereidheid deze mogelijkheid te onderzoeken betekende nog niet de overtuiging, laat staan de zekerheid, dat het ook tot een aanvaardbare uitkomst zou leiden.

Het CDA-standpunt is geweest dat er redenen waren in de huidige situatie voorkeur voor een coalitie met de PvdA te hebben, maar dat er

geen principiële bezwaren voor een coalitie met de VVD zijn. Dit standpunt werd en wordt door alle fractieleden onderschreven. Dit betekent echter nog niet dat er hoe dan ook óf met de één óf met de ander moet worden samengewerkt. En hier raak ik aan een punt dat m.i. op het moment de verhoudingen binnen het CDA zeer dreigt te vertroebelen.

Geen tweedeling

Velen concluderen té vanzelfsprekend dat het mislukken van een meerderheidskabinet met de PvdA dient te leiden tot een meerderheidskabinet met de VVD. Die vanzelfsprekendheid is zo groot dat men bereid is de eisen voor een coalitie met de VVD lager te stellen. Het omgekeerde doet zich ook voor. De afkeer van een coalitie met de VVD brengt anderen ertoe de voorwaarden voor een samengaan met de PvdA zo laag te stellen dat een combinatie met de VVD in elk geval wordt vermeden. Deze vanzelfsprekendheid van het alternatief — óf met de PvdA óf met de VVD — kan een gevaarlijke twistappel binnen het CDA worden, kan de door ons principieel verworpen polarisatie binnen het CDA zelf brengen en kan de kiem worden van een afschuwelijke tweedeling. Want dan bepaalt niet het CDA zélf maar de ánder onze identiteit. Als het CDA zichzelf wil blijven en zijn herkenbaarheid niet aan de coalitiepartner maar aan zichzelf ontlene, dan ontslaat het mislukken van een formatiepoging met de PvdA ons niet van de verplichting te beoordelen of een akkoord met de VVD op zichzelf een op basis daarvan te formeren kabinet verantwoord doet zijn. Het omgekeerde geldt trouwens ook. In beide gevallen gaat het er namelijk om of het CDA, zijn program en zijn idealen voldoende tot hun recht komen.

Getoetst aan onze eigen formatiecriteria luistert het programmatische regeerakkoord met de VVD extra nauw, gezien de zeer geringe meerderheid, de verkiezingsuitslag en de aard van de problemen waarvoor de regering gesteld wordt.

Dit is de achtergrond van het verschil van inzicht binnen de CDA-fractie. Wie dit eenvoudig afdoet door degenen die overwegende moeite met het akkoord hebben in te delen als thuis te behoren bij de partij van het andere akkoord, brengt de eenheid van het CDA meer en veel rechtstreeks in gevaar dan degenen, die ondanks dit verschil van inzicht zich voornemen in één fractieverband in loyaliteit jegens elkaar verder te gaan.

Het is altijd een afweging van velerlei factoren. Men mag niet één element eruit lichten en verabsoluteren. Dat het mislukt is met de PvdA is een factor, maar ook de zeer krappe basis voor een kabinet met de VVD. Het optreden van een kabinet mag niet alleen worden beoordeeld vanuit de actuele geschilpunten tijdens de laatste formatieweken. Hoe moeilijk het ook is daarvan de nodige afstand te nemen, het kabinet zal straks worden beoordeeld op de vraag of dit het kabinet en het program is dat de zaken aankan en op de goede manier aankan.

Hoe langer het kabinet zit, hoe meer dit het oordeel zal bepalen. Een verantwoordelijk politicus zal vanuit dat perspectief vandaag zijn oordeel moeten bepalen. Zo moeilijk is politiek.

Hij moet zich afvragen of dit een kabinet is, waaraan hij zich met zijn volle parlementair-politieke verantwoordelijkheid kan verbinden. Niet alleen nu, maar ook volgend jaar met een vóórturende grote werkloosheid, over twee jaar wellicht met het oog op de positie van onze monarchie, over drie jaar met de naderende uitputting van het aardgas, over vier jaar bij de volgende verkiezingen. Niemand is een profeet, maar politieke beslissingen moeten wel met zo goed mogelijk zicht op de lange termijn worden genomen. De kunst van de politiek is kiezen, goed kiezen en vooral op tijd kiezen.

Zeker, wij hebben de meerderheid in het kabinet. Maar daar is onze verwachting niet van, zoals het dat voor de PvdA was. Wat wij wilden met de PvdA en willen met de VVD is een homogeen kabinet, waarin de partners het niet moeten hebben van hun getalssterkte, maar van hun beleidsovereenstemming. Wij willen niet alleen genoeg op de ander bevochten hebben, wij willen als coalitiepartners ook samen ergens echt warm voor kunnen lopen.

Wij willen een coalitie met de VVD niet alleen afwegen tegenover één

met de PvdA. Wij hebben als CDA altijd principieel de polarisatie bestreden, maar daarbij niet alleen de PvdA op onze weg gevonden. Ik behoef slechts te herinneren aan het optreden van de VVD-fractie in de abortuszaken, waarbij Koning en Kappeijne van de Copello niet voor Kosto onderdeden. De opportunistische wijze waarop de VVD vaak oppositie heeft gevoerd, zulks in tegenstelling tot die van de CHU, moet ons waakzaam maken. Daarom moest ook onder ogen worden gezien of een minderheidskabinet, dat dagelijks moet zoeken naar voldoende en wisselende steun, wellicht minder polariserend zou werken, dan de voortdurende confrontatie van bij voorbaat muurvast liggende blokken, waaruit geen man en geen vrouw gemist kan worden, zelfs niet bij ziekte. Daarom moest ook de vraag worden gesteld of in dit licht een meer extra-parlementaire combinatie niet aantrekkelijker was.

Ik verdedig nu niet de conclusie naar de ene of naar de andere kant, ik licht slechts toe in welke afweging elk der fractieleden tot een naar zijn of haar oordeel verantwoorde conclusie moest komen, of hij of zij een binding met het kabinet kon aangaan en, zo ja, hoe sterk die binding zou kunnen zijn.

Dat het gesprek met de VVD moest plaatsvinden, daarover was ieder het eens. Hoe hoog de eisen waren, die je in het totaal van alle aspecten aan het programmatisch akkoord moest stellen, daarover verschilden de meningen. Dat het eerste akkoord niet aan de te stellen eisen voldeed, was een zeer sterk in de fractie heersende opvatting. Dat het definitieve akkoord voldoende waarborgen bevatte om er de volle parlementair-politieke verantwoordelijkheid voor te kunnen dragen, daarover was geen eenstemmigheid.

Voorbehouden CDA-fractieleden

Nu moet ik iets zeggen over de positie van degenen die hun steun aan het akkoord niet hebben kunnen geven. En ik realiseer mij zeer wel dat ik dit niet kan doen zonder dat mijn eigen kijk daarop sterk meesprekt. Ook in de fase met de PvdA zijn er voorbehouden gemaakt en is er door een aantal fractieleden tegen het eindresultaat gestemd. Nu kan men

zeggen dat het bij een meerderheid van 77 minder kan lijden dan bij een meerderheid van 110. Dat is waar, maar is het rechtvaardig het ene fractielid in het ene geval een zwaardere verantwoordelijkheid op te leggen dan het andere fractielid in het andere geval? Waarom zou aan de een bij een akkoord met de VVD de ruimte mogen worden onthouden, die aan de ander bij een akkoord met de PvdA werd gegund?

Toen is er ruimte gevraagd voor de eigen gewetensbeslissing. Toen is het tot uiting komen van de spanning tussen individuele verantwoordelijkheid en solidariteit met de groep legitiem genoemd. Die spanning is toen zelfs gekenschetst als behorende bij een partij als het CDA, omdat het de spanning is tussen het ideaal en de politieke werkelijkheid. De tweeërlei weegsteen behoort toch niet tot het christen-democratische instrumentarium? Kan men van CDA-leden, die net zoveel moeite met het akkoord met de VVD hebben als anderen hadden met het akkoord met de PvdA, verlangen dat zij de compensatie bieden voor het aantal zetels dat de VVD minder in het parlement heeft dan de PvdA? Ik meen moreel recht van spreken te hebben, want ik heb voor deze mogelijke consequenties bij een eventueel akkoord met de VVD onmiddellijk en uitdrukkelijk gewaarschuwd toen het akkoord met de PvdA aan de orde was, zowel in de fractie als in het CDA-bestuur. Ook moet ik wijzen op degenen die weliswaar hebben voorgestemd, maar op essentiële onderdelen zich het recht hebben voorbehouden op een afwijkend standpunt. Die voorbehouden bedreigen de meerderheid van 77 evenzeer.

Net zo min als men de tegenstemmers van het akkoord met de PvdA ervan mocht verdenken daarmee de weg naar de VVD te willen forceren, evenmin mag men de tegenstemmers van nu in de schoenen schuiven dat te doen om alsnog naar de vleespotten van de coalitie met de PvdA te kunnen terugkeren. Wij verwerpen die tweedeling, dit dilemma dat het CDA aan de wortels bedreigt, uit de grond van ons hart. Dit is deze week ten overvloede gebleken bij de brief die Van Agt door het klaarblijkelijk ontoereikende rapport van Van der Grinten aan het Staatshoofd moest zenden.

Over dat advies waren wij het eens. De fase met de PvdA was afgesloten. Na een half jaar proberen. De impasse, waarin wij waren geraakt na het eindrapport van Van der Grinten, was niet aan de VVD te wijten en was bovendien niet van dien aard dat je daarom nu weer in een totaal andere richting zou moeten gaan zoeken. Wij wensen fatsoenlijk te blijven. Het zou niet correct zijn geweest — of wij dat nu plezierig vinden of niet — deze stagnatie aan te grijpen om weer van de VVD af te geraken. Ik zei het al wij wensen VVD en PvdA niet tegen elkaar uit te spelen.

Eén aspect moet ik nog noemen. Dat is de solidariteit met de fractievoorzitter. Niemand mag veronderstellen dat dit niet bij iedereen een zwaarwegende overweging is geweest. Dit gold in de vorige fase evenzeer als in de huidige. En wie niet op het moment staart, maar de zaken de laatste maanden en ik mag zelfs zeggen de laatste jaren echt heeft gevolgd, moet begrijpen hoe verdrietig dit verwijt is. Maar zelfs dit is niet een factor waarop een beslissing uitsluitend mag worden gebaseerd. Wij hebben natuurlijk allemaal liever een kabinet-Van Agt

dan een kabinet-Den Uyl (of Wiegel). Meer zeg ik er liever niet van. Wat wordt het nu voor een kabinet?

We moeten er geen gewrongen constructies voor bedenken. Het is geen parlementair meerderheidskabinet. Het wordt wel een kabinet met de op dit moment grootst denkbare parlementaire bindingen en daarnaast een loyale beoordeling. Wie het kind hoe dan ook een naam wil geven, noeme het een kabinet sui generis. Daar zal zeker Den Uyl geen bezwaar tegen hebben, want dat had hij in 1973 ook niet.

Binding en verbondenheid

Ik kom nog even terug op het verschil in opstelling in de fractie. Die is natuurlijk zeer te betreuren. Maar men zou ook kunnen letten op de wijze waarop er voor de spanning tussen individuele verantwoordelijkheid en loyaliteit van de groep (wederzijdse loyaliteit!) een m.i. het CDA sierende gezamenlijke weg is gevonden. Een weg, waarbij de meerderheid de minderheid niet dwingt, en waarbij de minderheid de meerderheid niet blokkeert. Zo hebben we samen toch de weg voor een kabinet-Van Agt vrijgemaakt.

Er is nu een beslissing genomen. Op heel verdedigbare gronden. Wie het anders zag, stelt zich niet in op een Verelendungstheorie. Wij zien niet achteruit, wij willen in de nu ontstane situatie samen vooruit zien. Ook voor wie geen parlementaire binding kon aanvaarden, is er met een kabinet-Van Agt wel verbondenheid.

Waar het tenslotte op aan zal komen is het beleid. Of wij het kabinet nu met binding of met verbondenheid tegemoet treden, voor beide geldt: het beleid zal ons moeten overtuigen. Het zal of de een meer van zich verwijderden of de ander dichter naar zich toe kunnen halen. Onze eerste zorg dient te zijn en te blijven wat er terecht komt van wezenlijke punten van het CDA-programa.

Ook voor het CDA zelf geldt dat zijn herkenbaarheid allereerst in het eigen beleid zal moeten worden gevonden. Wat ons bedreigt is het gevaar de natuurlijke tegenspeler van de PvdA te worden. Als de PvdA werkelijk tot de genadeloze oppositie terugkeert die zij heeft aangekondigd, als zij weer terugvalt in de polarisatie van de jaren '67-'73, als zij de les van haar fouten in de formatie 1977 niet geleerd heeft, dan moet het CDA oppassen zich niet tot contra-polarisatie te laten verleiden. De grote politieke tegenstelling in ons land mag niet de tegenstelling CDA-PvdA worden. Sommigen voorspellen al dat de VVD het CDA links zal inhalen, waardoor wij hier Duitse verhoudingen zouden krijgen waar ook Steenkamp vanmorgen voor waarschuwde.

Op de herkenbaarheid van het eigen gezicht ongeacht de coalitie, ongeacht parlementaire binding of niet, zal het in de komende jaren voor het CDA aankomen. Ik zou graag uitvoerig en met hartstocht opnieuw over de concrete invulling daarvan spreken. Ik laat het na, omdat het zou kunnen klinken als een goedkope vlucht uit de moeite waarin wij vandaag verkeren. Maar een enkel ding moet toch gezegd.

Velen onderschatten de angst voor een coalitie met de VVD bij de mensen die in de knel zitten. Die angst is maar al te begrijpelijk. Voor die mensen zal het CDA ook in het komende kabinet en in de Kamer garant

moeten zijn . Er mag geen twijfel mogelijk zijn: met het CDA zal geen kabinet gevormd kunnen worden waarbij de zwaksten in angst moeten leven.

Men mag van het nu nog (nu net nog) zittende kabinet zeggen wat men wil. Er is stellig reden tot kritiek. Maar de lasten van de stagnerende economie zijn niet het meest op de zwakste schouders terecht gekomen. Dat mag niet veranderen bij een andere coalitie. Wij zullen in de komende periode moeten laten zien dat dit niet komt omdat er socialisten in het kabinet zaten, maar omdat er anders ook geen christen-democraten in het kabinet zouden hebben gezeten!

Er is geen politiek probleem of er gaan mensen achter schuil. Die mensen moeten wij in het vizier krijgen en houden als wij de problemen moeten oplossen. Vrijheid is een groot goed en dirigisme een gevaar. Maar een christen-politicus mag niet het woord negeren dat de Franse priester Lacordaire meer dan een eeuw geleden sprak: In de strijd tussen de economisch sterkeren en de economisch zwakkeren is het vaak de vrijheid die verdrukt en de wet die bevrijdt! Daar ligt de heenwijzing naar de taak van de overheid.

Samen verantwoordelijk

Wij zijn Advent weer ingegaan, Advent waarvan de centrale tekst en boodschap is: Alzo lief heeft God de wereld gehad, Niet de kerk, niet de christenen, niet de gevestigde machten, niet het rijke blanke westen, maar de wereld, en in de wereld vooral het achtergeblevene en het achtergestelde. Dat is de boodschap waaruit een echt CDA moet leven en werken. Laat mij zien hoe lief het CDA de wereld heeft, dan zal ik u zeggen hoe christelijk het CDA is. Te lang hebben wij gezegd: wij hebben een woord voor de wereld! Het is waar, maar de wereld heeft ook een woord voor ons! Christen-democratische politiek is niet pretentiefus toespreken, maar beschaamd luisteren en dan handelen!

Wij voeren als motto: samen verantwoordelijk. Samen verantwoordelijk zijn wij dat alleen bij unanimiteit? Dan is het niet zo moeilijk. Of zal het ook, ja juist blijken bij verschil van inzicht. Dan toch een weg zoeken en vinden om samen verder te gaan.

Nu moet blijken wat het werkelijk waard is dat christen-democratie iets eigens en iets anders is. Door een beleid waarin de 'C' werkelijk inhoud heeft. Door een met elkaar omgaan waarbij de 'D' werkelijk iets betekent. In een weerklank bij anderen waaruit blijkt dat de 'A' echt functioneert. Wie nu de mensen in een dwangpositie brengt van buigen of uitreden ('en anders vertrekken de heren maar', zoals Duynstee ons aanraadt) die kiest voor twee CDA's. En twee CDA's is géén CDA en een kabinet-Van Agt komt er dan zeker niet. Het CDA moet oplossingen kennen die daar bovenuit gaan. Wie de krachtproef aangaat en het samen verantwoordelijk aanvaardt, juist nu, die bouwt werkelijk aan één echt, aan één hecht CDA.

Dan kan het kabinet-Van Agt er niet alleen komen, dan kan het ook slagen. Dankzij de mensen met binding en de mensen met verbondenheid. Het is nog maar de vraag waar een kabinet meer van de verwachten heeft, van binding of van verbondenheid. Een journalist heeft eens tegen mij gezegd: 'Jouw fout is dat je de harten telt en niet de koppen'. Ik hoop dat het waar is en dat het voor velen geldt. Dat kan een kabinet-Van Agt al zou het met de nachtschuit vertrekken toch met het ochtendgloren aankomen.

Mr. A.A.M. van Agt dankte het Congres voor het in hem gestelde vertrouwen.

CDA Congres over 'Kabinetsformatie'.

Het CDA-Congres aanvaarde de navolgende **resolutie** m.b.t. de kabinetsformatie 1977 in zijn vergadering van 10 december 1977.

1. 'Het Congres acht het juist dat na de verkiezingsuitslag van 25 mei j.l., gezien in het licht van de door het CDA opgestelde formatiecriteria, is gepoogd te komen tot een coalitie van CDA, PvdA en D'66.
2. Het Congres heeft grote waardering voor de wijze waarop de CDA-fractie en haar voorzitter hebben getracht met de PvdA en D'66 tot een coalitie te komen.
3. Het Congres is teleurgesteld dat deze coalitie, ondanks ernstige en herhaalde pogingen daartoe, niet tot stand is gebracht. De oorzaak daarvan moet met ríame worden gezocht bij de PvdA, welke partij star wenste vast te houden aan een zogeheten meerderheidsstrategie.
4. Het Congres stemt ermee in, dat vervolgens het overleg tussen CDA en VVD is geopend. Het stemt tot voldoening dat — gezien de lange duur van de formatieperiode en de noodzaak om middels een volwaardig kabinet de grote problemen van onze samenleving aan te vatten — dit overleg met de VVD tot resultaten lijkt te kunnen gaan leiden. Het Congres wil er niettemin zijn bezorgdheid over uitspreken dat slechts een coalitie met een zo beperkte meerderheidsbasis gerealiseerd kan worden.
5. Het Congres spreekt de verwachting uit dat het met de VVD gesloten regeerakkoord de mogelijkheid biedt om ook onder de huidige en toekomstige moeilijke omstandigheden een vernieuwingsgezind beleid te voeren in de geest van het CDA-verkiezingsprogramma 'Niet bij brood alleen'.

Bijlage I

CDA Congres over 'Chili'

Het CDA Congres aanvaardde in zijn vergadering van 10 december 1977 een door de Limburgse CDJA-jongeren ingediende **motie** n.a.v. publieke uitlatingen van de Westduitse CSU-leider Strauss.

'Het CDA Congres verklaart met ontsteltenis kennis te hebben genomen van de uitspraken van CSU leider Franz Josef Strauss, gedaan tijdens zijn bezoek aan Chili, waarin hij o.a. de christen-democraten 'huilerige versleten typen' noemde en oud-president Eduardo Frei betitelde als 'een gespleten persoonlijkheid', er geen sprake zou zijn van een totalitair regime en berichten over moord en martelpraktijken als een linkse mythe afdeed.

Aangezien hij met dergelijke uitlatingen de morele idealen van de christen-democratie publiekelijk te grabbel gooit, eist het Congres van de CDA-vertegenwoordigers binnen de EUCD en EVP een duidelijke terechtwijzing.'

Bijlage II

CDA Congres over 'christen-democratische werknemers'

Het CDA-Congres aanvaarde het navolgende **verzoek** aan het Algemeen Bestuur van het CDA, ingediend door een aantal christen-democratische vakbondsleden en andere CDA-leden.

'Het Congres, vaststellend dat een Europese Unie van Christen-democratische werknemers binnen de Europese Volkspartij actief werkzaam is, verzoekt het algemeen bestuur van het CDA te bevorderen dat zo spoedig mogelijk een werkgroep van christen-democratische werknemers als orgaan van het CDA wordt ingeteld. Deze werkgroep dienen onder meer taken te worden toegekend zoals activering en scholing van vakbondsleden en andere werknemers die zich bekennen tot de christen-democratie.

Voorts dient deze werkgroep aangemeld te worden als de Nederlandse sectie van de Europese Unie van christen-democratische werknemers. Zij dient tevens erkend te worden als een adviesorgaan binnen het CDA ter zake van werknemersbelangen in het algemeen en vakbondscontacten in het bijzonder.'

Bijlage III